

Діана КІРІКА,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративної діяльності ННІ №3
Харківського національного університету внутрішніх
справ м. Кам'янець-Подільський, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3633-0103>,
e-mail: dkirika7@gmail.com

Олексій БУЛЬБА,

курсант ННІ-1-203, Харківського національного
університету внутрішніх справ
м. Кам'янець-Подільський, Україна

DOI: <https://doi.org/10.32620/pls.2025.8.15>

ПРЕВЕНТИВНИЙ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ХАРАКТЕР ПРОНИКНЕННЯ ДО ЖИТЛА ЧИ ІНШОГО ВОЛОДІННЯ ОСОБИ

Анотація: У дослідженні проаналізовано превентивний та процесуальний характер проникнення до житла чи іншого володіння особи як одного з найбільш чутливих інструментів державного втручання у сферу приватності. Розкрито зміст і правову природу превентивного проникнення, що здійснюється органами поліції з метою запобігання кримінальним правопорушенням, рятування життя чи майна, а також визначено його межі та гарантії відповідно до національного законодавства та норм міжнародного права. Проаналізовано проблеми співвідношення обох режимів проникнення, випадки їх можливого зловживання, а також запропоновано шляхи удосконалення правового регулювання для посилення гарантій захисту прав людини. Зроблено висновок про необхідність чіткої диференціації превентивних і процесуальних підстав проникнення та забезпечення ефективного контролю за діяльністю уповноважених органів.

Ключові слова: недоторканність, житло, володіння, поліцейський захід, процесуальні дії, превенція.

Превентивні та процесуальні заходи повинні мати мінімально можливий ступінь втручання у життя особи та порушення її прав. Превентивні заходи представляють собою дії, спрямовані на запобігання правопорушенням або їхнім наслідкам, а процесуальні - це дії, які застосовуються у межах конкретного провадження (кримінального, адміністративного, цивільного) для забезпечення його належного перебігу. Превентивні або, як їх ще називають, попереджувальні заходи застосовуються до виникнення або незалежно від наявності конкретного провадження. Їх метою є запобігання порушення закону, забезпечення публічної безпеки та порядку. Процесуальні заходи діють в рамках офіційного провадження (кримінального, цивільного, адміністративного) маючи правові можливості забезпечити належне, ефективне й законне здійснення процесу.

Проникнення до житла чи іншого володіння особи належить до найбільш чутливих превентивних заходів, оскільки безпосередньо пов'язане з конституційною гарантією недоторканності житла (ст. 30 Конституції України) [3]. Його застосування є винятковою

дією, допустимою лише за наявності невідвортної загрози життю, здоров'ю чи безпеці. Цей інструмент має значний рівень ризику зловживань, тому держава встановлює суворі юридичні обмеження, принципи та процедури, спрямовані на захист конституційних прав людини. У випадку виникнення небезпечної ситуації цей поліцейський захід може мати місце, однак з дотриманням певних особливостей його застосування.

Міжнародно-правові документи у сфері прав людини формують серед основоположних прав кожної особи право на житло та гарантію його недоторканності. Зокрема, ст. 12 Загальної декларації прав людини встановлює: «Ніхто не може зазнавати безпідставного втручання у його особисте і сімейне життя, безпідставного посягання на недоторканність його житла, тайну його кореспонденції або на його честь і репутацію. Кожна людина має право на захист закону від такого втручання або таких посягань» [2]. Нормативне закріплення принципу недоторканності житла або іншого володіння особи, містить і ст. 17 Міжнародного пакту про громадські і політичні права: «Ніхто не повинен зазнавати

свавільного чи незаконного втручання в його особисте і сімейне життя, свавільних чи незаконних посягань на недоторканність його житла або таємницю його кореспонденції чи незаконних посягань на його честь і репутацію» [6].

Отже, відповідно до ст. 30 Конституції України кожному гарантується недоторканність житла. Не допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим рішенням суду [3]. Негайне проникнення без рішення суду допускається лише у випадках, передбачених законом, для рятування життя людей і майна або безпосереднього переслідування осіб, які підозрюються у вчиненні кримінального правопорушення. Принцип недоторканності житла має неухильно дотримуватись також і органами та посадовими особами державної виконавчої служби, іншими суб'єктами виконавчого провадження у зв'язку з примусовим виконанням рішень судів та інших юрисдикційних органів (посадових осіб).

Основу нормативного закріплення в національному законодавстві містить ст. 38 Закону України «Про Національну поліцію» від 5 липня 2015 року, яка встановлює підстави невідкладного проникнення до житла саме як превентивного заходу. У таких випадках закон визначає конкретні обставини, що дозволяють поліцейським отримати доступ до вказаних приміщень. Поліція має право проникати до житла або іншого володіння без судового рішення виключно в невідкладних ситуаціях, як-от: рятування життя людей чи збереження цінного майна в умовах надзвичайних ситуацій; переслідування осіб, яких підозрюють у скоєнні злочину; а також припинення злочину, що становить небезпеку для життя осіб, які перебувають у житлі чи володінні [7].

При цьому таке втручання не повинно заважати особі повноцінно користуватися своїм майном. Через чутливість цього заходу, його гарантіями є: судовий контроль; відеофіксація дій поліцейських; чіткі інструкції та службові перевірки; право особи на компенсацію шкоди. Після проникнення поліцейські складають рапорт або протокол, у якому вказуються підстави, обставини, застосовані засоби, можливі завдані збитки. Поліція зобов'язана максимально уникати завдання шкоди житлу, майну та особі, а особа має право на оскарження дій поліції.

Якщо в одній квартирі живуть декілька законних власників, може виникнути проблема: кого з них потрібно запитати про дозвіл на вхід, чи всіх власників? Вважаємо, що проникнення до чужого житла або володіння може бути вважатися законним тільки тоді, коли всі власники цього житла чи володіння, які мають право на вирішення цього питання, дали зрозумілу згоду на такі дії. Проте, відсутність двох власників чи одного із них не впливає на законність проникнення. Якщо власники не можуть бути присутні під час проникнення, достатньо присутності їхніх адвокатів або понятих. «Попри такі істотні вади кримінального процесуального порядку

проведення слідчих (розшукових) дій у житлі чи іншому володінні особи, на практиці серед слідчих, прокурорів і суддів допустимим визнається проведення за добровільною згодою в таких місцях огляду місця події. Однак не завжди. Цей спосіб проникнення до житла чи іншого володіння особи застосовують здебільшого у випадку звернення власника (користувача) житла чи іншого володіння особи, а також інших осіб до правоохоронців у зв'язку з вчиненням кримінального правопорушення та виникненням необхідності в проведенні огляду місця події» [1, с. 71]. Отже, законодавство України дозволяє деякі випадки правомірного проникнення до житла або іншого володіння особи проти її волі, такі дії не вважаються протиправними і не порушують недоторканності житла. Однак, для такого проникнення повинні бути певні умови, перераховані в ст.30 Конституції України [3].

Дослідження нормативно-правових актів дозволить відрізнити правомірне проникнення від незаконного. Ключовим принципом застосування заходу проникнення до житла чи іншого володіння особи є принцип законності, суть якого полягає у тому, що поліцейський має діяти лише в межах підстав чітко визначених законом. Будь-яке інше проникнення вважається протиправним. Підставами невідкладного проникнення поліцейськими як превентивного заходу без ухвали суду має місце у таких випадках: усунення безпосередньої загрози життю або здоров'ю особи (пожежа в житлі; витік газу; спроба самогубства; наявність непритомної особи всередині); припинення злочину, що становить загрозу життю чи здоров'ю особи (навіть якщо подія ще не сталася, але існує реальний і неминучий ризик), поліція може проникнути для запобігання небезпечному наслідку.

Гарантування додержання таких норм забезпечуються Кримінальним кодексом України (далі - КК України) та Кримінальним процесуальним кодексом України (далі - КПК України). Ст. 162 КК України, встановлює караність за дії, пов'язані з незаконним проникненням у житло або інше володіння особи, проведення в них огляду або обшуку, а так само незаконного виселення або інших дій, що порушують недоторканість житла громадян [4]. Хоча КПК України регулює переважно процесуальні дії, його вимоги опосередковано впливають на превентивні заходи, встановлюючи критерії законності та пропорційності втручання. Так, у статті 233 КПК України передбачено, що ніхто не має права проникнути до житла чи іншого володіння особи з будь-якою метою, інакше як лише за добровільною згодою особи, яка ними володіє, або на підставі ухвали слідчого судді, крім випадків, установлених частиною третьою цієї статті (ч. 1). Ця частина, в свою чергу, встановлює, що слідчий, прокурор має право до постановлення ухвали слідчого судді увійти до житла чи іншого володіння особи лише у невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину. У такому випадку прокурор, слідчий за погодженням із

прокурором зобов'язаний невідкладно після здійснення таких дій звернутися з клопотанням про проведення обшуку до слідчого судді. Слідчий суддя розглядає таке клопотання згідно з вимогами ст. 234 цього Кодексу, перевіряючи, крім іншого, чи дійсно були наявні підстави для проникнення до житла чи іншого володіння особи без ухвали слідчого судді [5].

Власне, на підставі ст. ст. 233, 234 КПК України прокурор чи слідчий у невідкладних випадках можуть увійти у житло чи володіння особи, щоб врятувати життя людей та майно або затримати осіб, які підозрюються у вчиненні злочину (за наявності підстав для затримання, визначених КПК України), однак вони зобов'язані негайно звернутися із клопотанням до слідчого судді про проведення обшуку. І тільки після отримання відповідного дозволу проводити відповідну слідчу дію. Проведення обшуку до отримання такого дозволу є недопустимим. Натомість норма ст. 233 КПК України не передбачає можливості звернення із клопотанням про проведення огляду житла чи іншого володіння особи [5]. При цьому, у будь-якому разі, проникнення до житла чи іншого володіння особи, проведення у них обшуку чи огляду, окрім відповідності згаданим вимогам національного законодавства, повинно відповідати меті, визначеній п. 2 ст. 8 Конвенції, зокрема запобігання злочинам, з дотриманням обмежень і умов, передбачених національним законодавством (положення статей 214, 223, 237 КПК) [8].

Отже, слід відмежовувати превентивне проникнення у житло або інше володіння особи від процесуального. Превентивне проникнення: здійснюється без судового дозволу лише у невідкладних ситуаціях; спрямоване на запобігання небезпеці; не пов'язане з доказуванням у кримінальному провадженні. Натомість процесуальне проникнення: відбувається за ухвалою слідчого судді; має на меті збір доказів. Тому превентивний захід не може підміняти собою процесуальні дії. Хоча проникнення у житло або інше володіння особи має процесуальний характер, воно також може бути превентивним, оскільки спрямоване на негайне припинення суспільно небезпечної поведінки.

Працівниками правоохоронних органів можливе проведення обшуку в невідкладних випадках може бути здійснене як за добровільної згоди власника або користувача житла чи іншого володіння особи, так і без неї. Водночас навіть за відсутності добровільної згоди власника житла суд може надати ухвалу на проведення обшуку, який вже відбувся, якщо вважатиме, що в наданих слідчим матеріалах достатньо обґрунтованою є невідкладність проведення слідчої (розшукової) дії [8, с. 75].

Виходячи з вищевикладеного констатуємо, що процесуальний характер проникнення, ґрунтується на суворому дотриманні процедурних гарантій, зокрема необхідності отримання ухвали слідчого судді, фіксації слідчих дій, Проникнення до житла чи іншого володіння особи з будь-якою метою можна здійснювати: або за добровільної

згоди особи (осіб), яка ними володіє, або на підставі ухвали слідчого судді, або у невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину слідчим, прокурором із невідкладним зверненням після такого проникнення прокурором, слідчим за погодженням з прокурором з клопотанням про проведення обшуку до слідчого судді; обшук здійснюється виключно на підставі ухвали слідчого судді; огляд житла чи іншого володіння особи здійснюється або на підставі ухвали слідчого судді. забезпечення прав учасників процесу та можливості подальшого судового контролю. Усе це дозволяє забезпечити законність, обґрунтованість і пропорційність втручання у приватну сферу.

Отже, дослідження превентивного та процесуального характеру проникнення до житла чи іншого володіння особи дає підстави стверджувати, що інститут недоторканності житла є одним із ключових елементів гарантування прав і свобод людини в демократичній правовій державі. Конституційні положення та норми законодавства України спрямовані на забезпечення максимального балансу між захистом приватної сфери особи та потребами держави у здійсненні ефективного правозастосування. Превентивний характер проникнення проявляється у можливості правоохоронних органів втручатися у приватний простір особи у виняткових ситуаціях з метою попередження тяжких злочинів або негайної ліквідації загроз життю й безпеці. Таке втручання допускається лише у чітко визначених законом умовах, що покликано мінімізувати ризики зловживань і забезпечити оперативність реагування.

У результаті можна зробити висновок, що ефективна правозастосовна практика у сфері проникнення до житла чи іншого володіння особи має базуватися на поєднанні превентивного компонента - як гарантії безпеки суспільства, та процесуального - як гарантії захисту прав людини. Дотримання цього балансу є необхідною умовою зміцнення принципу верховенства права та формування довіри громадян до правоохоронної та судової систем.

Бібліографічні посилання

1. Вознюк А. А., Грига М. А., Дуда А. В. Порядок проникнення до житла або іншого володіння особи: актуальні проблеми теорії та практики. *Naukovij visnik Nacional'noi akademii vnutrisnih sprav.* 2021. № 2 (119). С. 68-82. - URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/5c303c13-c285-45ba-8a0be9524dc2215a/content> (дата звернення: 02.12.2025).

2. Загальна декларація прав людини прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015/print (дата звернення: 24.11.2025).

3. Конституція України: Закон України від 28 черв. 1996 р. (зі змін.) URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>. (дата з вернення: 24.11.2025).

4.Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. - URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 28.11.2025).

5.Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651. - URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>. (дата звернення: 28.11.2025).

6.Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 23.03.1976. - URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення: 24.11.2025).

7.Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. URL: <https://www.google.com/url?sa=E&source=gmail&q=https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-VIII> (дата звернення: 24.11.2025).

8.Федорак Л.М. Проникнення до житла чи іншого володіння особи і проведення в них обшуку чи огляду у невідкладних випадках. - URL: <https://gr.pl.court.gov.ua/sud1605/pres-centr/4/450977/> (дата звернення: 02.12.2025).

D. Kirika, O. Bulba

Preventive and procedural nature of penetration into a person's home or other property.

Abstract: The study analyzed the preventive and procedural nature of intrusion into a person's home or

other possessions as one of the most sensitive instruments of state interference in the sphere of privacy. The content and legal nature of preventive penetration, carried out by police authorities to prevent criminal offenses, save lives or property, is disclosed, and its limits and guarantees are determined in accordance with national legislation and international law. The problems of the relationship between both penetration regimes, cases of their possible abuse, and ways of improving legal regulation to strengthen guarantees for the protection of human rights are also proposed. The conclusion is made about the need for a clear differentiation of preventive and procedural grounds for penetration and ensuring effective control over the activities of authorized bodies.

Keywords: immunity, housing, possession, police measure, procedural actions, prevention.

Зразок для цитування:

Кіріка Д., Бульба О. Превентивний та процесуальний характер проникнення до житла чи іншого володіння особи. Пропілеї права та безпеки, 2025. №8. С. 84-87. DOI: <https://doi.org/10.32620/pls.2025.8.15>.